
Dana Moree: Učitelé na vlnách transformace. Kultura školy před rokem 1989 a po něm

Alena Vavrdová

Dana Moree: Učitelé na vlnách transformace. Kultura školy před rokem 1989 a po něm. Karolinum, Praha 2013, 185 s.

[Článek v PDF ke stažení](#)

Kniha Dany Moreeové Učitelé na vlnách transformace je sondou do společenských změn po roce 1989 a jejich vlivu na klima a prostředí škol. Text je přitom strukturován do pěti hlavních kapitol. První z nich, „Transformace a prostředí škol ve světle současných teorií“, nastiňuje, jak proměna společnosti po roce 1989 souvisí se změnou kultury školy. Slouží také jako východisko pro pochopení výzkumu, který je popsán a interpretován v dalších kapitolách publikace. Autorka analyzuje proces transformace v kontextu společenských změn v zemích střední a východní Evropy po roce 1989 a zamýšlí se nad proměnou školy a její kultury. Kapitola nezahluje čtenáře odbornými termíny ani přemírou teorie, přesto se dozvídáme vše, co je potřebné k pochopení dalšího textu.

Kapitola druhá, „Proč a jak zkoumat transformaci kultury školy aneb O metodách“, shrnuje některá fakta, která jsou důležitá a klíčová pro volbu výzkumných otázek a metod. Autorka použila jako základní techniku sběru dat rozhovory s učiteli, které probíhaly podle předem stanoveného scénáře. Je to osvědčená kvalitativní technika, která slouží ke zjišťování názorů, postojů a subjektivních teorií. Rozhovory byly doplněny analýzou dokumentů, jako jsou výroční zprávy, kronika města a archiválie z okresního archivu. Přestože byl výzkum zaměřen především na učitele, byli do něj kromě učitelů zahrnuti i rodiče a samotní žáci. Do celkového obrázku o prostředí školy bylo nutno, dle názoru autorky, zapracovat i pohled žáků, proto byla využita i metoda dotazníku, avšak pouze ve třídách dětí, jejichž rodiče se zúčastnili rozhovorů. Je tedy spíše sondou do atmosféry v jedné konkrétní třídě. V závěru kapitoly je popsán vztah autorky – v tomto případě výzkumníka – ke zkoumanému prostředí a terén obou zkoumaných škol, které pracovně nazvala Kaštan a Lípa ve městě Remízek.

V kapitole třetí, „O Remízku a jeho prostředí“, je blíže charakterizováno město Remízek a „příběhy“ škol Kaštan a Lípa, včetně podrobné charakteristiky respondentů. Respondenti byli rozděleni do skupin – na skupinu učitelů, kteří učili kolem roku 1989 – tzv. „stará garda“, a na skupinu učitelů, kteří učí v současnosti – tzv. „současní učitelé“. Autorka zde popisuje také určité „trable“, které ji provázely při výběru respondentů a v začátcích realizace výzkumu. Čtvrtá, stěžejní a nejobsáhlejší kapitola s názvem „Učitelé vypráví o svých školách“ analyzuje rozhovory učitelů na uvedených dvou školách. Během rozhovorů byla zjištěna řada biografických údajů, včetně motivace pro volbu učitelského povolání, jejich vzdělávací trajektorie a podobně, ale i mnoho osobních vzpomínek, proto autorka při psaní zvolila anonymizaci a jména i názvy pozměnila tak, aby nebylo možné identifikovat. Učitelé ve svých úvahách „putovali“ od začátku své kariéry, tudíž zahrnuje období od šedesátých let 20. století až po současnost. V textu je zachováno co největší množství autentických výpovědí, které jsou tematicky seskupeny a okomentovány. Autorka sleduje osudy učitelů zároveň na obou školách, avšak z textu je většinou zřejmé, ze které školy daný respondent pochází. Pak u jednotlivých témat sleduje, zda je respondenti obou škol vnímají shodně, či odlišně. Kapitola je dále členěna na podkapitoly, které analyzují situaci na obou školách před rokem 1989 (co a jak se učilo, učitelé jako funkcionáři a jejich dilemata, vztahy mezi učiteli); dále události roku 1989 a jejich vliv na vztahy ve škole. Závěrečná podkapitola je věnována změnám po roce 1989 (změny ve společnosti, co reforma dala a vzala, proměny v obou zkoumaných školách a přání učitelů do budoucnosti).

Tato kapitola je z mého pohledu nejhodnotnější, protože kromě podrobné analýzy zachycuje autentické výpovědi učitelů, které jsou velmi cenné a přesně dokumentují situaci ve školství před rokem 1989 i po něm. Příběhy některých učitelů jsou velmi emocionální, až dramatické. I když byl výzkum prováděn „jen“ na dvou školách, ze své vlastní dřívější zkušenosti učitelky na prvním stupni základní školy před revolucí i po ní se ztotožňuji s mnoha výpověďmi a názory zkoumaných učitelů a myslím si, že i na jiných školách by autorka dospěla k podobným výsledkům. Stálo by za úvahu výzkum rozšířit i do jiných regionů a výpovědi srovnat, i když vím, že je to velmi náročná a dlouhodobá záležitost.

V kapitole páté, „Diskuze a závěry“, autorka formuluje některé teze a teorie, které by mohly být dále ověřeny navazujícími výzkumy. Zamýšlí se nad proměnami naší společnosti, neboť uvedené školy simulují společnost „v malém“ a jejich prostředí představuje vzorek, který umožňuje zachytit a diskutovat na konkrétních situacích povahu těchto změn. Jedná se především o společenskou změnu a s ními související proměny hodnotového systému; vztahy mezi dětmi a rodiči a jejich očekávání (očekávání jsou větší než v minulosti); kázeňské problémy; roli učitele a nejistotu ohledně funkčnosti

celého vzdělávacího systému. I když si autorka klade mnoho otázek, které souvisí se změnami ve školách, a v některých případech není schopna nalézt odpověď, závěr přesto vyznívá optimisticky. Celý text je koncipován jako smysluplný a promyšlený celek, reflektující a integrující jak teoretické základy, tak výzkumné nálezy.

Nesporným kladem publikace je její čtivost a přehlednost, kromě logicky strukturovaného tématu k ní přispívají zvláště autentické výpovědi učitelů. Přínos publikace vidím také v tom, že autorka „otevřela“ téma role učitele v procesu transformace v našich podmínkách a motivuje nás k diskuzím na téma prostředí školy a její kultury. Kniha významným způsobem přispěje k hlubšímu zamyšlení a reflexi pedagogických pracovníků, kterým by měla být určena především. Osobně bych publikaci doporučila i studentům pedagogických fakult, kteří se jejím prostřednictvím mohou seznámit s prostředím a kulturou školy před a po roce 1989 na pozadí společenských změn.

Alena Vavrdová